

הדברים להלן מוקדשים לניתוח ביקורתי של „האסטרטגיה של הגישה העקיפה“ (או „הגישה העוקפת“), שהוצעה על-ידי לידל הארט המנוח, ולהבהרת ההבדל בין תיאוריה צבאית והיסטוריה צבאית. לדעתי, המלחמות יוצרות תנאים משל עצמן, מקבלות תנופה משלהן, מכתובות את צורת הלחימה, ולעתים תכופות מגלות אדישות שבולזל לתיאוריה.

הדוכס מוילינגטון העיר פעם בכוז על אחדים מהמרשלים של נפוליאון: „הם מתכננים את מערכותיהם בדיוק כפי שמתכננים מערכת-רתמה מפוארת. היא נראית יפה מאוד ועונה היטב לצרכים, עד שהיא נקרעת, ואין לה תחליף; אני, לעומת זאת, הרכבתי את מערכותי מחבלים. משהיה אחד מהם נקרע, הייתי קושר קשר וממשיך הלאה.“ על המפקד הטוב להיות חודר עקרונות המלחמה — והם מועטים ובלתי-משתנים. מפקד כזה יהא מסוגל להתאימם לתנאים בשדה-הקרב ללא קושי. התיאור רטיקן נמצא לעתים תכופות במבוכה כשעליו ליישם את העקרונות. תיאוריה צבאית והיסטוריה צבאית הם, לאמיתו של דבר, שני תחומים שונים בתכלית; התיאוריה עלולה להטות את ההיסטוריון ממטרתו באותה מידה מסוכנת בה היא עלולה להטות גנרלים ממטרתם.

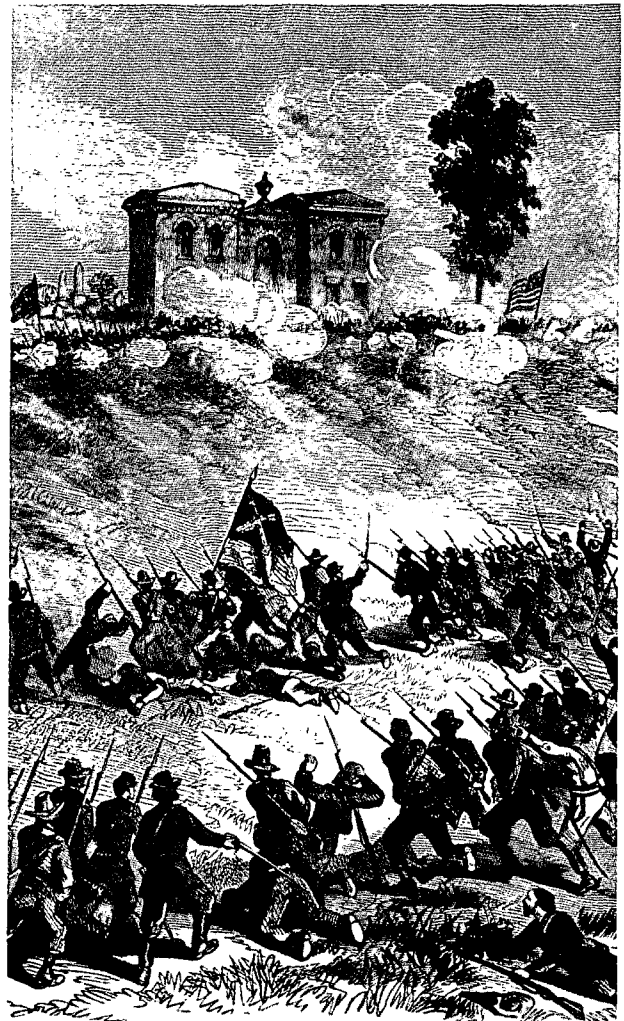
נראה לי כי סכנה כזאת טמונה גם בתיאוריה של „הגישה העקיפה“. לידל הארט עצמו סיפר כיצד הגיע לתיאוריה שלו: „תיאוריה זאת נבעה בעיקרה ממחקר שערכתי — לנוכח הקיפאון ששרר במלחמת החפירות של מלחמת-העולם הראשונה — על דרכים ואמצעים שבעזרתם התגברו על קיפאון קודם במלחמת האזרחים האמריקנית, במיוחד אמצעים שנקטו על-ידי גנרל שרמן“.

לידל הארט לא היה היחיד שהתייחס בסלידה ובתיעוב למלחמת החפירות במלחמת-העולם הראשונה. מדריכו-בעבר וידידו, מתחרהו וחברו-לעט בעתיד, גנרל פולר, חשב ופעל באותו כיוון. דרכי חשיבה אלה היו בבירור תגובה חריפה לנוכח ההרס, הטבח וההתחפרות בקיום של אותה מלחמה. מכאן המשיכו שני האישים הללו בכיוונים שונים: לידל הארט — לבחינת 280 מערכות ששיכנעו אותו באיולת שב-„גישה אסטרטגית ישירה לכוח העיקרי של האויב“, ומכאן פיתח את תורתו בדבר הגישה העקיפה; פולר — לכתובה פולמוסית ענפה, שהסתכמה בסופו של דבר, בכתיבת הספר „הקרבות המכריעים של העולם המערבי“; זהו בעיקרו מחקר היסטורי, על-אף שכלולה בו גם תיאוריה.

לידל הארט ופולר לחמו במלחמת-העולם הראשונה והיא השאירה בהם, כברבים אחרים, צלקת נפשית שלא יכלו להשתחרר ממנה. שניהם תרמו תרומה רבה לאסכולה המחשבתית שטוענת עד היום כי רבים מאלה (בעיקר הגנרלים של בעלות-הברית) שניהלו למעשה את המלחמה היו כסילים, תדורים בתורות מוטעות ובלתי-מסוגלים להעריך תורות חדשות ויעילות יותר. אני אישית איני יכול לקבל טענה זו, הגם שיתכן כי פה ושם נמצאו מפקדים בלתי-מוכשרים; כי הרי מלחמות ממושכות מנפות את הכסילים ומשאירות את הטובים.

אוכלוסייה המונית — צבאות המוניים

בתקופה המכונה „תקופת המלחמה המודרנית“, כלומר בתקופה שלאחר המהפיכה התעשייתית ועד לעידן הלוחמה הגרעינית, נמצאות לדעתי שלוש מלחמות המייצגות יותר מאחרות את

על הסטוריה צבאית וגישה בלתי עקיפה

מאת ג' טריין

יסודות „המלחמה המודרנית“. הגם שבמלחמות האחרות באותה תקופה — מלחמת צרפת-פרוסיה, מלחמת הבורים בדרום-אפריקה, מלחמת רוסיה-יפן — נתגלה יסוד זה או אחר של המלחמה המודרנית, היו אלה מלחמת האזרחים האמריקנית ושתי מלחמות העולם, בהן נתגלו כל יסודות „המלחמה המודרנית“.

פולר הציג בצורה הבהירה ביותר את הקשרים בין שלוש המלחמות הללו: הבסיס הטכנולוגי של מלחמת האזרחים האמריקנית היה המהפיכה התעשייתית והבסיס החברתי שלה היה האוכלוסיה ההמונית שבאה בעקבות המהפיכה התעשייתית; האוכלוסיה ההמונית יצרה צבאות המוניים. במלחמת-העולם הראשונה כבר התרחב הבסיס הטכנולוגי ובמלחמת-העולם השנייה התרחב עוד יותר. אף האוכלוסיה המשיכה לגדול במשך כל אותה עת. כל שלוש המלחמות הללו היו מלחמות של המוניים. זהו היסוד הבולט שבהן וכל כתיבה או תיאוריה המטשטשת עובדה זאת היא מטעה. התנאים בהם התנהלו מלחמות אלה היו קשים, וחייבו, על כן, מלחמה ממושכת. גידול האוכלוסיה וההתפתחות הטכנולוגית גרמו אף הם להארכת משך המלחמות. בעוד שהדיוטות נרתעו מעובדה זו, הפריחו התיאורטיקנים הבטחות מפתות בדבר „דרך קצרה יותר“ — על-ידי תמרוני-כוחות שונים או באמצעות כלי-נשק חדשים, או על-ידי שניהם גם יחד. אך האמת ההיסטורית היא שלא היתה דרך קצרה יותר; רק הנשק הגרעיני הוא שהקנה לבעליו אפשרות לסיים מלחמות בדרך קצרה (כמובן איננו יודעים מה יהיו פני הדברים כאשר נשק גרעיני נמצא בידי שני הצדדים היריבים ועליהם להחליט אם להשתמש בו אם לאו). העבר הוכיח כי לא ניתן להביס במהירות צבאות של מיליונים, המצוידים על-ידי הטכנולוגיה החדשה, וכי לכלכלה המלחמתית של מדינות יש כושר קיום עצום, אף בתנאי הלחץ הקשים ביותר. גרמניה הוכיחה זאת בשנים 1944—1945. יש צורך בלחץ מלא וממושך ביותר בחזית הצבאית והכלכלית כדי לזכות ב„ניצחון“ (השימוש במילה זו אינו מוצלח, שכן האבידות בנפש וההרס החומרי הנגרמים ל„מנצח“, עד השגת ה„ניצחון“, הם כה רבים, שערכו יכול להימדד רק במה שנמנע ולא במה שהושג).

תחת עינה הפקוחה של ההיסטוריה הופכת האסטרטגיה של מלחמות ההמונים לתרגיל מוגבל ביותר, בתחום אפשרויות צר. כל הציפיות הוורודות, שנוצרו כתוצאה מהפרחת ביטויים כגון „האסטרטגיה של הגישה העקיפה“, „פגיעה בנקודה הרכה“, נתבדו. הכורח האכזרי של „המלחמה החדשה“ לא איפשר עוד פתרונות זולים ומהירים.

„הגישה העקיפה“ במלחמת האזרחים האמריקנית פולר היה ער לכורח האכזרי של „המלחמה החדשה“. מאלף, על כן, תיאורו הוא את מבצעו של גנרל שרמן בשנת 1864, שנתנו השראה כה רבה ללידל הארט: „בשנת 1864 מונה גרנט למפקד העליון של צבאות הצפון. מבצעו של שרמן מהוים, לכן, רק חלק מאסטרטגיה כוללת שנקבעה על-ידי גרנט. אסטרטגיה זו הקיפה ארבע ארמיות עיקריות — שתיים במזרח ושתיים במערב — שפעלו בעת ובעונה אחת נגד שני הכוחות הדרומיים העיקריים; אלה האחרונים נמצאו תחת פיקודם של הגנרלים לי וג'ונסטון.

„מבין ארבע הארמיות הצפוניות היתה הארמיה של הגנרל מִיד („צבא הפוטומק“) בבחינת הציר האסטרטגי; ארמיה זו ניצבה מול הצבא העיקרי של הדרום, שבפיקודו של לי, על דרך הגישה הישירה לבירת הדרום, ריצ'מונד שבמדינת וירג'יניה. שאר הארמיות הצפוניות היו רשאיות לתמרן, אך זו של מיד היתה חייבת לתקוף. הפקודות שנתן גרנט למיד היו חד-משמעיות: „צבאו של לי יהיה יעדך, עליך לעקוב אחריו לכל מקום אליו ינוע...“

ופולר כותב: „התקפתו של מיד... אמורה היתה להיות בכוח עדיף שיסב ללי אבידות כה גדולות. שממשלת הקונפדרציה (הדרום) לא תוכל עוד לתגבר צבא אחר שלה... התקפה זו היתה אמורה להיות גם מתמשכת כדי למנוע מצבאו של לי מלהתאושש... יתירה מזו, נאסר לערוך חילופי שבויים כל משך ההתקפה.“

והוא מוסיף: „הטקטיקה הכללית של גרנט היתה מבוססת, לכן, על התשתו של לי; התשה זו אמורה היתה לגרוע מעוצמתו עד כדי כך שיאלץ להפעיל את מלוא הכוח שלרשותו לצרכי הגנה. בכך יימנע ממנו חופש תנועה וכתוצאה מכך ירותק למקומו.

„בעוד צבאו של לי מרותק, יכול היה שרמן לנוע. אך היתה זו משימה קשה לרתק גנרל כלי, שעמד בראש צבא למוד קרבות רבים, אשר רוח-הלחימה שלו היתה עדיין גבוהה. גרנט החל להתקדם לוירג'יניה ב-4 במאי. ארבעה ימים לאחר מכן יצא שרמן למסעו הארוך, שהביאו לעומק מדינות הדרום; שם עשה שמות באזורים היצרניים ביותר שלהן. באותה עת

ברית-מדינות צריכה המטרה להיות הבסת החברה העיקרית
בברית. שכן בכך ייפגע מרכז-הכובד המשותף של כל ברית-
המדינות — הרי מטרתן של בעלות-הברית ב-1914 חייבת
היתה להיות להביס את גרמניה; הבסת גרמניה היתה ממוטטת
את שאר שותפותיה...”

הגוף העיקרי של הצבא הגרמני בצרפת סיפק את היעד המת-
אים; דא עקא שהחל מאוקטובר 1914 נעשתה החזית בצרפת
לקו רצוף מהים ועד להרי שווייץ, ולא נותרו בה עוד אפשרו-
יות לאיגוף. היתה רק חזית אחת להסתער עליה, חזית שהפכה
לבלתי-ניתנת להבקעה (כל עוד החזקה על-ידי גייסות נחושי-
החלטה) בשל השילוב של כלי נשק מהיריירי, תיל ובטון.
נסיגנות בעלות-הברית להסתער על חזית זו ולהבקיעה עלו
להן ביוקר רב. לעתים תכופות היו הלחמים המסתערים בעלי
רמת-אימון נמוכה; אף השיטות הטקטיות שלהם היו בלתי-
מתאימות והאמצעים הטכניים — בלתי-מספיקים; כל אלה
יצרו את תמונת הזוועה של החזית-המערבית, אשר השפיעה
קשות על רבים אף במשך עשרות שנים לאחר המלחמה.

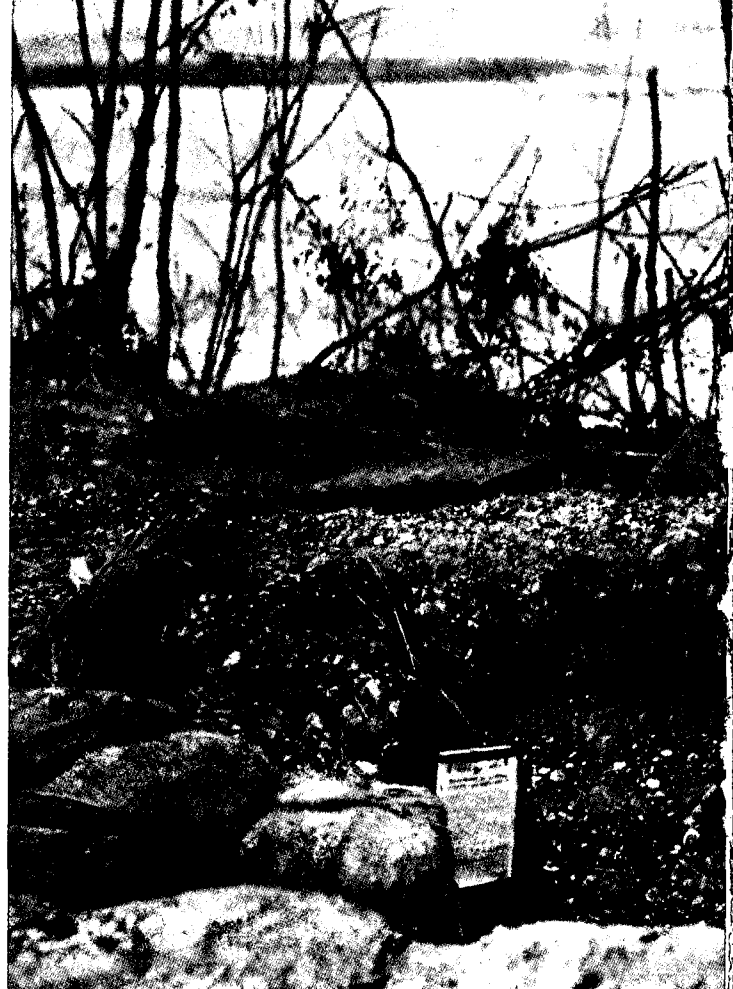
פולר כותב: „ממורמים כתוצאה מהסתערויות בלתי-מועילות
אלה, וחסרי ידע על הגורמים הטקטיים, האשימו המדינאים
של בעלות-הברית את אנשי-הצבא בחוסר דמיון וניסו להחזיר
את הניידות לקדמותה על-ידי שינוי מקום החזית — כאילו
המקום הוא האשם בקיפאון שנוצר. נבצר מהם להבין כי גם
אם ימצא מקום בו תהא התנגדות האויב חלשה יותר מאשר
בחזית המערבית, לא יאריך הזמן ותנאים טקטיים דומים
ישתררו גם שם — בחזית החדשה” הקליע, את-החפירה
והתיל, אלה היו האויבים בכל חזית, והמיקום הגיאוגרפי שלהם
היה מקרי בהחלט. למרות זאת נמשך החיפוש אחר חזית
אחרת משך כל שנות המלחמה; בסופו של דבר, כמובן,
הושג הניצחון דווקא בחזית המערבית. בינתיים עלו החיפושים
במחיר מופרז, בשל פיזור המאמץ וכוח-האדם.

הערתו של פולר בהקשר זה נוקבת: „כל הנסיגנות השוליים
הללו לגלות חזית הניתנת להבקעה היו בזבוז של מאמץ;
מבחינת הזבוז בכוח-אדם — הגורם החיוני במלחמת-המונים
— היו נסיגנות אלה יקרים מעל לכל מידה”. היה זה פולר
שביטא את המילים הנוקבות, המתאימות להיחטר על מצבת
„האסטרטגיה של הגישה העקיפה” באותה מלחמה. הוא קרא
לה „האסטרטגיה של ההתחמקות”.

המציאות של ההתשה

האפשרות שנשארה היתה, כמובן, האסטרטגיה של ההתשה.
אפשרות זו עוררה בפולר עצמו, בלידל הארט ובאחרים שאט-
נפש. אולם שאט-הנפש הוא „בן-לוויה” שאין להימנע מחברתו
במלחמת-המונים. אמת זו ביטא באופן הטוב ביותר פילד-
מרשל הייג — המפקד הבריטי שהיה אחראי יותר מכל לבי-
צועה של אסטרטגיה זו — בדו”ח המסכם שלו. אולם במידה
רבה בשל השפעתם של לידל הארט ופולר, לא נתנו את הדעת
על דבריו והם לא תרמו תרומה חשובה למחשבה הצבאית.
לדעת הייג כלל הקרב שלושה שלבים: ההיתקלות, מאבק-
ההתשה וההכרעה. הוא כתב: „בשלב של מאבק-ההתשה
תהיינה בהכרח אבידות שני הצדדים כבדות; באמצעותן

* חיפוש זה אחר גזרת-חזית אחרת שניתן להבקיעה הניע את הברי-
טים לפעולה בגליפולי ובמצרים בימי מלחמת-הראשונה.

שילם גרנט את מחיר הניידות של שרמן. לאחר קרבות כבדים
נגרמו ל„צבא הפוטומק” כ-55,000 אבידות, מתוך כוח שמנה
בתחילה 115,000 חייל. בשל האבידות האלה נפגע גם שמו
הטוב של גרנט. העיתונים תקפו אותו — אמרו עליו שנכשל,
שהוא קצב וכי הוא סיפק נכה או גוויה למחצית המשפחות של
מדינות הצפון.

„אך גרנט לא נכשל. הוא כפה את רצונו על לי, שכה נחלש
ורותק למקומו, עד ששום דבר לא יכול היה עוד לעצור את
שרמן מלהמשיך במסעו.”

פולר מדגיש כי בניגוד לתיאוריה של לידל הארט, מבצעיו
של שרמן לא היו אמצעי להתגבר על ה„קיפאון” שנוצר, כי
אם דווקא קיפאון זה הוא שאיפשר אותם.

במילים אחרות: „הגישה העקיפה” היתה מותנית כולה בקרבות
ההתשה הכבדים נגד הצבא העיקרי של האויב. שנוהלו בקו-
העימות הישיר עמו.

„אשליית ההתחמקות” במלחמת-העולם הראשונה
לקח זהה ניתן להפיקו באותה מידה של בהירות בשתי מלח-
מות-העולם. פילד-מרשל הייג (המפקד העליון הבריטי בחזית
המערבית במלחמת-העולם הראשונה), ששמו הטוב נפגע
עוד יותר מזה של גרנט, בנסיבות דומות, ביטא בשנת 1915
אמת שהיתה נכונה לשתי מלחמות-העולם: „אין אנו יכולים
לקוות לניצחון, טרם שנביס את הצבא הגרמני”.

פעם נוספת היה זה פולר שהבהיר דברים אלה: „אם נקבל
כנכונה את דעתו של קלאוזוויץ — שגרס כי במלחמה נגד

הלקח האכזרי של ההיסטוריה

זוהי אמת אכזרית שההיסטוריה הצבאית, בניגוד לתיאוריה הצבאית, מלמדת אותנו (אמת אכזרית נוספת היא, שהאמצעי היחיד שהומצא עד היום לקיצור מלחמת צבאות-המוניים, המבוססים על אוכלוסיה המונית, הוא כלי-הנשק בעלי כושר השמדה המונית).

המסקנה המתבקשת היא, שמקורה של התיאוריה הצבאית שרווחה בין שתי מלחמות-העולם היה, לאמיתו של דבר, ההלם שנוצר לנוכח האבידות וההרס חסרי-התקדים (עד אז) של מלחמת-העולם הראשונה. ההיסטוריה מלמדת אותנו, כי כל כמה שנודע ערך לפועלם של התיאורטיקנים שמנעו ממפקדי הצבא לשקוע בשגרה הצבאית ודירבנו אותם לעירנות, נעלם מהם שורש הבעיה של המלחמה בתקופתם. משום כך לא הצליחו לעורר את המדינות שלמענן פעלו להבחין בצרכיהן האמיתיים. פולר הבחין בדבר — אך מאוחר מדי. חובה היא ללמוד מן הניסיון הצרוף של מפקדים והוגי-דעות מסוגו של הייג, שפיסקה מן הדור"ח המסכם שלו נביא להלן:

„אין להבין את מהלך המלחמה או את לקחיה הצבאיים אם לא נראה בשורה הארוכה של קרבות, שהחלו בסוף ב-1916, והסתיימו בנובמבר של השנה האחרונה על הסמבר, חלק מפעולת-קרב גדולה ומתמשכת אחת. ריכוז תשומת-הלב לשלב יחיד כלשהו של מאבק אדיר ומתמשך זה וניסיון למצוא בו את ההסבר להצלחתנו (תוך התעלמות משלבים אחרים, שיתכן כי היו פחות בולטים בתוצאותיהם המיידיות והמזדקרות לעין), פירושו להסתכן ביצירת תורות חסרות-יסוד לגבי תכונותיה של מלחמה חדישה ודרישותיה. אם נתבונן במבצעים של ארבע השנים ומחצה כמערכה מתמשכת יחידה, נוכל להבחין בהם באותן נקודות-היכר כלליות ובאותם שלבים הכרחיים, שציינו את כל הקרבות המכריעים בהיסטוריה, בין כוחות שעוצמתם זהה כמעט...”

לרוע המזל לא הוערכו כראוי ה„תכונות והדרישות“ של מלחמה חדישה; הלקח שלהן לא נלמד; העולם ישלם, בשל כך, מחיר יקר במלחמה הבאה, משום הרצון למצוא בתיאוריה מפלט נוח על חשבון העובדות.

השגות על מאמרו של ג'טריין על ההיסטוריה הצבאית והגישה העוקפת

אל"מ (מיל') מאיר פעיל

במאמרו מנסה ג'טריין לקעקע את נכונותו של רעיון הגישה העוקפת, שטופח על-ידי הוגה הדעות וההיסטוריון הצבאי הב-ריטי ב' ה' לידל הארט בתקופה שבין שתי מלחמות-העולם. במאמר שהתפרסם בינואר 1973 ב„מערכות שריון“ ניסיתי להוכיח, על-פי הממצאים ההיסטוריים, עד כמה הוכיח עצמו רעיון הגישה העוקפת בשלוש מערכות של צה"ל בחצי-האי סיני: במבצע „חורב“ (דצמ' 1948—ינו' 1949), במבצע „קדש“ (אוק—נוב' 1956) ובמלחמת ששת-הימים (יוני 1967). למקרא מאמרו של ג'טריין, רצוני לחלוק, אפילו בחריפות, על כמה מטיעוני המחבר:

משלמים את מחיר הניצחון. אם הכוחות העומדים אלה מול אלה שוים בערך במספריהם, בגבורתם, ברוח-הלחימה שלהם ובציודם, אין דרך להימנע מתשלום המחיר, ואין אפשרות לבטל שלב זה של המאבק. במלחמות קודמות נמשך רק לעתים רחוקות שלב זה של ההתנגשות יותר מימים מספר; לעתים תכופות הוא הושלם תוך שעות אחדות. כאשר מופעלים צבאות של מיליונים, שמאחוריהם המשאבים של אימפריות גדולות, יהיה שלב זה בהכרח ממושך. יהיו בו שיאי-לחימה חריפים, אשר כל אחד מהם הוא כשלעצמו קרב גדול, ללא-הכרעה... אם מביטים על מבצעה של המלחמה הנוכחית (מלחמ"ע הראשונה) מנקודת המבט הנכונה, עולה כי הנצחונות של קיץ וסתיו 1918 היו מותנים במישרין בשתי השנים של לחימה עיקשת שקדמו להם.”

היה צורך במלחמת-עולם שניה כדי להוכיח שהתחמקות איננה מביאה תועלת וכי התשה — האפשרות הנותרת — לעולם מביאה לשואה.

החזית-המערבית של 1939 התמוטטה ב-1940 והיה צורך ליצור אותה מחדש ב-1944, על-ידי מבצע נחיתה שהיה מקיף וגדול מכל המבצעים האמפריים שבהיסטוריה.

אולם גם חזית זו לא היתה החזית העיקרית: החזית העיקרית, כמקודם, היתה המקום בו נמצא הצבא העיקרי של האויב. ב-1864 — בוירגיניה, ב-1914 עד 1918 — בחזית-המערבית, וב-1941 עד 1945 — בחזית המזרחית*. בחזית המזרחית נכתש הצבא הגרמני במלחמת-העולם השניה עד דק, בצורה הקלסית של „מאבק ההתשה“, בקרבות עזים, נואשים והרסניים יותר מכל אלה שידעה מלחמת-העולם הראשונה.

„מלחמת הבזק“ — מלחמת-העולם השניה ומחירה המחריד

יש מן האירוניה בכך שדווקא בחזית המזרחית הוגשמה שיטת הלוחמה שהומלצה על-ידי פולר ולידל הארט — לוחמת התנועה המהירה של מחץ השריון. גנרלים גרמנים הודו בגי-לוי-לב בחוב העיוני שהם חבים לשני הוגי-דעות בריטים אלה; ואולם ההיסטוריה מוכיחה כי הלקחים שהפיקו הגרמנים גררו אותם דווקא לשואה שבאה עליהם. ההתנגשויות הגדולות של כוחות שריון, שהסתייעו בכוחות-אוויר ובמלחמת-הבזק בעוצמה שטרם נודעה עד אז, גרמו למספר אבידות שלעומתו מחוירים „מרחצאות הדמים“ של מלחמת-העולם הראשונה. הטכנולוגיה המתקדמת ושיטות הקרב המבוססות עליה, הגדילו במידה עצומה את מחירה של המלחמה.

* במקור מופיעה כאן ההערה הבאה: „הדמיון בין 1864 ל-1944 הוא רב. באותה צורה בה איפשרה פעולת הריתוק של גרנט, נגד צבאו של לי, את התקפתו של שרמן על עורף הדרום, כך איפשרה פעולת הריתוק של הרוסים, נגד הכוח העיקרי של הצבא הגרמני, את נחיתת בעלות-הברית בערפם של הגרמנים. לוא יכול היה היטלר להעתיק חלק ניכר מכוחו, בעיקר את חיל-האוויר המדולדל שלו, היה מבצע הנחיתה של בעלות-הברית מסוכן פי כמה והיה עלול להסתיים באסון מחריד.“ אולם, ניתן גם לומר היפוכם של דברים — הפלישה בצרפת, ולפני כן הציפיה לה, מנעה מהיטלר לרכז כוחות בחזית-המזרחית; ריכוז כוחות כזה עלול היה להשיג הכרעה לטובתו, או לפחות למנוע לזמן ממושך את הכרעת המלחמה בזירה המזרחית — המערב.